

Alaikäisen päätöskyvyn arvioinnin toimintamalli terveydenhuollossa

Terveydenhuollon
Kanta-foorumi 1.9.2022

Taina Kauvo, THL

Kan
ta

Mitä käytännössä tarkoittaa?

- Potilastietojärjestelmään tehdään rakenteinen kirjaus alaikäisen päätöskyvystä ja tietojen luovuttamisesta huoltajille tai muille alaikäisen puolesta asioiville
- Tieto kirjataan jokaisessa palvelutapahtumassa (käynti/ hoitajakso/ etäkontakti) ja aina reseptiä määrätessä tai uusittaessa
 - Takautuvasti tietoja ei merkitä
- Tieto näytetään potilastietojärjestelmässä ja apteekkijärjestelmässä alaikäisen tietoja katseltaessa
- Tietoa hyödynnetään, kun alaikäisen tietoja luovutetaan huoltajille tulosteina/ paperilla/ suullisesti
- Tieto vaikuttaa myös alaikäisen potilas- ja reseptitietojen näkymiseen Omakannassa huoltajille ja muille alaikäisen puolesta asioiville

Alaikäisen ja huoltajan asema ja oikeudet

- Potilaslaki (785/1992)
 - Jos alaikäinen ei kykene päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa. Jos alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee **päättämään hoidostaan**, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. (7§)
 - Jos alaikäinen ei kykene päättämään hoidostaan, tiedot annetaan alaikäisen huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle. **Jos** alaikäinen ikänsä ja kehitystasoonsa nähden kykenee päättämään hoidostaan, hänellä on **oikeus** kieltää terveydentilaansa ja hoitoansa koskevien tietojen antaminen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen (9§)
- Potilasasiakirja-asetuksen (94/2022) 19§ ohjaa, mitä merkintöjä potilasasiakirjoihin tällöin tehdään
- On tärkeää, että lapsi ja nuori saa sanoa oman mielipiteensä ja näkemyksensä sekä esittää kysymyksiä silloinkin, kun hän ei vielä voi itse päättää hoitoon liittyvistä asioistaan.

Ratkaisevaa on päätöskyky

- Terveysthuollon ammattihenkilöllä on velvollisuus **informoida** alaikäistä hänen oikeuksistaan iän ja kehitystason mukaisesti, asioita on syytä kerrata uusilla käynneillä, infoa voidaan antaa myös netissä, materiaalina tms.
 - Tärkeää on kaikissa lasten ja nuorten palveluissa informoida myös **huoltajia**, huomioiden lapsen nykyinen ikävaihe, mutta myös tulevaisuus
- Terveysthuollon ammattihenkilö myös **arvioi**, onko alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenevä asian vaatimaan päätöksentekoon.
 - Laki ei tunne mitään päätöskykyisyyden ikärajaa, vaan ammattilainen tekee arvion aina **tapauskohtaisesti huomioiden asian laadun**.

Arvio päätöksyvystä on dynaaminen

- Tapaamisten jatkuessa/ hoidettavan asian edistyessä **voi arvio alaikäisen kyvystä hoitaa omaa asiaansa muuttua**
 - Tilanne voi muuttua **vakavammaksi**, jolloin voidaan päätyä siihen, ettei alaikäinen kykenekään hoitamaan asiaa ilman huoltajiaan, vaikka aloitettaessa näin arvioitiin.
 - Ajan kuluessa tilanne voi muuttua myös sellaiseksi, että alaikäinen **kykenee** siitä päättämään. Pitkän hoitosuhteen aikana alaikäinen kasvaa ja kypsyy.
- Hoidon aikana voi esiin tulla myös muita asioita, joiden kohdalla arviota on tehtävä **uudestaan**

Hietanen-Peltola, THL 2022 (mukaillen)

Ei-päätösukyinen alaikäinen yksin vastaanotolla

- Kun alaikäinen on yksin vastaanotolla ja hänet todetaan kykenemättömäksi hoitamaan asiaansa on aina oltava yhteydessä huoltajaan
- Pelkkä em. kirjaus ja tietojen näkyminen huoltajille Omakannassa **ei korvaa** yhteydenottoa huoltajiin.

Hietanen-Peltola, THL 2022 (mukaillen)

Rakenteiset kirjaamisvaihtoehdot

1. Ei-päätöskykyinen alaikäinen, tiedot **luovutetaan** huoltajille
2. Päätöskykyinen alaikäinen, **sallii** tietojensa luovuttamisen huoltajille
3. Päätöskykyinen alaikäinen, **kieltää** tietojensa luovuttamisen huoltajille

4. Alaikäisen päätöskyky ei tiedossa, tietoja **ei luovuteta** huoltajille
 - Vaihtoehtoa saa käyttää silloin, kun päätöskykyä ei ole voitu vielä mitenkään selvittää
 - Terveystieteiden ammattihenkilön tulee muuttaa tämä vaihtoehto siinä vaiheessa, kun alaikäisen päätöskyky on tiedossa
 - On ns. ”**väliaikainen** vaihtoehto” turvaamaan asianmukainen luovutus huoltajille
 - Käytetään myös esim. tilanteessa jossa ptj muodostaa asiakirjoja tulevalle palvelutapahtumalle, mutta alaikäistä ei vielä ole tavattu

Mikäli arvo 4 jää voimaan pitemmäksi aikaa esim. reseptillä, se voi vaikeuttaa lääkkeen toimittamista apteekista huoltajalle, eikä huoltaja myöskään näe reseptin tietoja Omakannassa (ei voi esim. pyytää uusimista)

Käyttöönottojen ja tehtyjen arviointien tilannekuva

- Julkisista toimijoista (N=159) noin 44% ottanut uuden kirjaamismallin käyttöön järjestelmissään, yksityisistä (jotka hoitavat alaikäisiä) noin 3500 (ml. IAH:t)

Vaihtoehto/ resepti	1		2		3		4		kaikki	
ajankohta	n	%	n	%	n	%	n	%	N	%
2022/ 5	16 871	43	8 842	22	438	1	13 257	34	39 408	100
2022/ 6	28 477	51	13 043	23	633	1	13 893	25	56 046	100
2022/ 7	17 535	48	8 545	23	453	1	10 289	28	36 822	100
Kaikki ajalla										
10_2020 - 07_2022	123 051	44	74 233	27	4 214	2	78 787	28	279 787	100

- Päätösvaltuutetuksista** (n=78 447) 95% sallii luovutuksen huoltajille ja 5% kieltää

Alaikäisen tietojen näyttäminen Omakannassa

- Omakanta päättelee kirjauksesta, voiko palvelutapahtumien ja reseptien tiedot näyttää alaikäisen huoltajille
 - Huom. koskee **molempia** huoltajia ja muita puolesta asioivia
 - Esimerkiksi kieltoa ei voi kohdistaa vain toiseen huoltajaan
- Kun uusi kirjaamismalli on otettu käyttöön, aiempi 10 vuoden ikäraja alaikäisen tietojen näyttämisessä Omakannassa poistuu
 - Riippuen lapsen iästä ja **käyttönoton ajankohdasta** voi olla, että jonkun lapsen tiedot esim. kun hän on 10-12 vuotias, jää huoltajalle näyttämättä Omakannassa
- **Mitä nopeammin terveydenhuollon toimijat ottavat uuden kirjaamismallin käyttöön, sitä kattavammin kaikenikäisten alaikäisten tiedot alkavat näkyä huoltajille ja muille puolesta asioiville Omakannassa**

Viivästäminen edelleen käytössä

- Viivästämistä käytetään silloin, kun ammattihenkilö itse arvioi, että potilastietojen näyttäminen Omakannassa huoltajille ja/tai alaikäiselle itselleen voisi vaarantaa lapsen turvallisuuden
 - Viivästys tehdään siihen saakka, kunnes lapsi täyttää 18 vuotta, jos viivästys tehdään **huoltajille näyttämisen vuoksi**
 - Viivästäminen estää käynnin tietojen näkymisen huoltajilta sekä alaikäiseltä itseltään
- Huom. reseptiä ei voi viivästää.
 - Poikkeustilanteissa, kuten seksuaalirikosepäilytilanteissa, reseptillä voi käyttää vaihtoehtoa ”alaikäinen kieltää tietojen luovuttamisen huoltajille” vaikkei se vastaisi todellista tilannetta.
 - Käytetystä poikkeusmenettelystä tehdään potilaskertomukseen kirjaus, joka myös viivästetään.
 - Huom. resepti näkyy kuitenkin alaikäisen omilla tunnuksilla Omakantaan kirjaututtaessa

Miksi lapsen tiedot eivät näy Omakannassa

- Jos lapsen tiedot eivät näy huoltajalle Omakannassa, syynä voi olla esim.
 - Alaikäisen lapsen tietoihin ei ole kirjattu rakenteisesti päätöskyvyn arviota, koska kyseisen terveydenhuollon organisaation potilastietojärjestelmässä se ei ole vielä mahdollista.
 - Uusi kirjaamismalli on käytössä, ja päätöskykyiseksi arvioitu alaikäinen on kieltänyt tietojensa näkymisen huoltajille tai muille puolesta asioiville
 - Uusi kirjaamismalli on käytössä, mutta alaikäisen päätöskykyä ei ole selvitetty
 - Tietojen näyttäminen on viivästetty terveydenhuollossa.
- Lapsen puolesta asiointi Omakannassa ei ole mahdollista, jos Kanta-palvelut ei pysty tarkistamaan oikeutta asiointiin. Tällaisia tilanteita ovat:
 - Huoltajalle itselleen on määrätty edunvalvoja
 - Lapsella on turvakielto

Lisätietoja

- [Alaikäinen ja Kanta-palvelut –toimintamalli terveydenhuoltoon ja apteekkeille \(yhteistyotilat.fi\)](https://yhteistyotilat.fi)
- [Alaikäisen itsenäisen päätöskyvyn arviointi terveydenhuollossa \(thl.fi\)](https://thl.fi)
- **Verkkokoulu:** [Kanta-verkkokoulut \(kanta.fi\)](https://kanta.fi)
 - [Kirjaudu Kanta-verkkokouluun \(verkkokoulut.kanta.fi\)](https://verkkokoulut.kanta.fi)
 - Sisältää myös erilaisia esimerkkejä (eri ikäisistä ja erilaisista palveluista)
- **Kansalainen/ Omakanta:**
 - [Asiointi alaikäisen puolesta \(kanta.fi\)](https://kanta.fi)
 - [Nuorille \(kanta.fi\)](https://kanta.fi)
- **Ammattilaisille/ Kanta:**
 - [Puolesta-asiointi \(kanta.fi\)](https://kanta.fi)
 - [Omakannan käytön ohjaaminen \(kanta.fi\)](https://kanta.fi)

Kanta⁺

Kiitos!

Taina Kauvo, erityisasiantuntija, THL

sotetiedonhallinta@thl.fi

Olemme myös somessa

  @kantapalvelut